

Pris – contra produktionstilpasning

Finn Østrup

Det Økonomiske Sekretariat

SUMMARY: The article gives a brief survey and criticism of the two main explanations for rapid production change and slower price adjustment in face of increased nominal demand, i.e. incomplete information and the use of contracts. It is argued that these theoretical explanations seem incomplete because of unsatisfactory treatment of transaction costs in connection with production changes. Given uncertainty about nominal demand and significant costs in case of production changes, it seems more profitable for an enterprise to react with price changes rather than with changes in production. Some economic policy conclusions in favour of an expansionary policy stance are drawn.

1. Ifølge Leijonhufvud (1968) er keynesiansk økonomi kendetegnet ved ufleksible priser, hvorved ændringer i nominal efterspørgsel medfører tilpasning i produktion og beskæftigelse. Dette står i modsætning til antagelsen hos Marshall om uelastisk udbud på kort sigt og mere elastisk udbud på langt sigt.

Til underbygning af keynesiansk analyse er der i økonomisk litteratur gjort forsøg på at forklare ufleksible priser som resultat af rationel handle måde hos agenterne i økonomien og ikke blot som udslag af institutionelle bindinger – f.eks. lovgivning – på pris- og løndannelsen. På teoretisk plan, således f.eks. i nyere oversigtsartikler af Drazen (1980) og Gordon (1981), har disse forsøg imidlertid været mødt med betydelig kritik. Samtidig har den opfattelse bredt sig, at efterspørgselsændringer ikke påvirker produktionen, men udelukkende giver anledning til prisændringer. Dette synspunkt har ikke mindst fundet udbredelse blandt økonomisk-politiske beslutningstagere.¹

Diskussionen om pris- contra produktionstilpasning skal tages op i nærværende artikel, idet der gives en kort fremstilling og kritik af de to hovedbegrun-

1. Klarest kommer denne opfattelse måske til udtryk i konklusionerne fra Det europæiske Råds møde i Maastricht den 23.-24. marts 1981, hvor det hedder: »... kortsigtede foranstaltninger til forøgelse af efterspørgslen vil vise sig at være virkningsløse«. Teoretisk har synspunktet fundet støtte i to »skoler«, nemlig teorier vedrørende naturlig ledighed med antagelse af rationelle forventninger samt hos udbudsøkonomer.

Pris – contra produktionstilpasning

Finn Østrup

Det Økonomiske Sekretariat

SUMMARY: The article gives a brief survey and criticism of the two main explanations for rapid production change and slower price adjustment in face of increased nominal demand, i.e. incomplete information and the use of contracts. It is argued that these theoretical explanations seem incomplete because of unsatisfactory treatment of transaction costs in connection with production changes. Given uncertainty about nominal demand and significant costs in case of production changes, it seems more profitable for an enterprise to react with price changes rather than with changes in production. Some economic policy conclusions in favour of an expansionary policy stance are drawn.

1. Ifølge Leijonhufvud (1968) er keynesiansk økonomi kendetegnet ved ufleksible priser, hvorved ændringer i nominal efterspørgsel medfører tilpasning i produktion og beskæftigelse. Dette står i modsætning til antagelsen hos Marshall om uelastisk udbud på kort sigt og mere elastisk udbud på langt sigt.

Til underbygning af keynesiansk analyse er der i økonomisk litteratur gjort forsøg på at forklare ufleksible priser som resultat af rationel handle måde hos agenterne i økonomien og ikke blot som udslag af institutionelle bindinger – f.eks. lovgivning – på pris- og løndannelsen. På teoretisk plan, således f.eks. i nyere oversigtsartikler af Drazen (1980) og Gordon (1981), har disse forsøg imidlertid været mødt med betydelig kritik. Samtidig har den opfattelse bredt sig, at efterspørgselsændringer ikke påvirker produktionen, men udelukkende giver anledning til prisændringer. Dette synspunkt har ikke mindst fundet udbredelse blandt økonomisk-politiske beslutningstagere.¹

Diskussionen om pris- contra produktionstilpasning skal tages op i nærværende artikel, idet der gives en kort fremstilling og kritik af de to hovedbegrun-

1. Klarest kommer denne opfattelse måske til udtryk i konklusionerne fra Det europæiske Råds møde i Maastricht den 23.-24. marts 1981, hvor det hedder: »... kortsigtede foranstaltninger til forøgelse af efterspørgslen vil vise sig at være virkningsløse«. Teoretisk har synspunktet fundet støtte i to »skoler«, nemlig teorier vedrørende naturlig ledighed med antagelse af rationelle forventninger samt hos udbudsøkonomer.

delser for produktionstilpasning, nemlig ufuldkommen information (afsnit 2-3) og tilstedeværelse af kontrakter (afsnit 4-5).² I afsnit 6-8 drøftes begrundelser for pristilpasning. Omkostninger ved produktionsændringer påpeges som forklaring på pristilpasning.

Produktionstilpasning forklaret ved ufuldkommen information

2. En forklaring baseret på ufuldkommen information findes bl.a. hos Leijonhufvud (1968), Gordon og Hynes (1970) samt Iwai (1974). Som følge af omkostninger i forbindelse med indsamling og bearbejdning af information forløber der et vist tidsrum, inden en virksomhed får kendskab til samt danner forventninger med hensyn til sandsynlighedsfordelingen for parametre af betydning for prisdannelsen, herunder bl.a. afsætning eller – som påpeget af Gordon (1981) – omkostninger. Virksomheden må herved basere sig på fortidig information og f.eks. opretholde uændrede priser eller ændre priserne i overensstemmelse med et hidtidigt udviklingsforløb.

En afvigende forklaring ligeledes baseret på ufuldkommen information findes hos Barro (1972), der analyserer engangsomkostninger (transaktionsomkostninger) ved prisændringer. Ud fra ønsket om ikke senere at omgøre en beslutning med heraf følgende omkostninger udskydes prisændringer, indtil virksomheden har opnået en vis sikkerhed for, at sandsynlighedsfordelingen for en parameter er ændret. Transaktionsomkostninger medfører således en skærpelse af kravet til information. Ligeledes må skift i afsætningsparametre være af en vis størrelse, før det kan betale sig at gennemføre prisændringer.

I teorierne vedrørende naturlig ledighed anvendes ufuldkommen information som begrundelse for ufleksible pengelønninger (forskellige forklaringer omtales hos Grosman (1979)). Større efterspørgsel med heraf følgende prisændringer fører i en overgangsperiode til lavere realløn og øget produktion, således at der bliver tale om hurtig produktionstilpasning og først på længere sigt – når inflationsforventningerne er justeret – til pristilpasning.³

2. De to begrundelser udelukker ikke gensidigt hinanden. Kontrakter kan således forklares ved ufuldkommen information. Omvendt viser Grosman (1979; 1981), at kontrakter kan understøtte konklusionerne i teorierne om naturlig ledighed.

3. Alchian (1969) fremhæver udtrykkelig, at teorierne om naturlig ledighed i denne sammenhæng kan ses som en underbygning for keynesiansk analyse. Det bemærkes, at teorierne for naturlig ledighed er baseret på markeds-clearing, mens de øvrige beskrevne modeller med ufleksible priser/lønninger er kendetegnet ved ikke-markeds-clearing.

3. Det kan argumenteres, at ufuldkommen information ikke tilfredsstillende synes at kunne forklare produktionstilpasning. Således begrundes det udelukkende, at virksomheden i tilfælde af ændret efterspørgsel ikke reagerer og hverken træffer beslutning om pris- eller om produktionsændringer. En sådan forsinkelse af beslutninger, der har til formål at mindske virksomhedens informations- og transaktionsomkostninger, muliggøres - som påpeget af Alchian (1969) - af lagerændringer, ændrede leveringstider, ikke-pris-rationering m.v. Derimod er der ikke i de ovennævnte teorier belysning af, om virksomheden senere foretager pris- eller produktionsændring. En sådan analyse indebærer naturligt en afvejning af transaktionsomkostningerne ved disse to former for tilpasning. Hos Barro (1972) er der nok inddraget transaktionsomkostninger, men kun for prisændringer, hvorved problemet kan siges at blive bortdefineret.

Hvis der på tilsvarende måde i teorierne om naturlig ledighed antages transaktionsomkostninger ved produktionsændringer, må det forventes, at virksomhederne ikke blot danner forventninger med hensyn til inflationstakten, men også med hensyn til det naturlige produktionsniveau. I så fald forekommer det tvivlsomt, om virksomheder på kort sigt skulle være villige til at ændre produktion og beskæftigelse. For en generel kritik af teorierne om naturlig ledighed kan i øvrigt henvises til bl.a. Santomero og Seater (1978).

Produktionstilpasning forklaret ved kontrakter

4. Ifølge Baily (1974) og Azariadis (1975) er det gensidigt fordelagtigt for virksomheder og arbejdstagere at indgå i - måske implicite - kontraktforhold, hvor arbejdstagere, der antages i højere grad at have risikoaversion end virksomhedsejere, garanteres en vis lønudvikling mod til gengæld at acceptere lavere realløn. Forskellen i risikopræferencer mellem arbejdstagere og virksomheder forklares ved virksomheders bedre adgang til kapitalmarkeder eller virksomhedsejeres større formue, ligesom det formentlig er større villighed at acceptere risici, der har fået personer til at drive virksomhed.

Tilsvarende kan virksomheder give købere implicit eller eksplicit garanti for et stabilt prisniveau, hvorved kunder undgår omkostningskrævende søgeaktivitet, mens virksomheder får mulighed for at tage højere priser samt har fordele ved at have fast kundekreds (Alchian 1969; Carlton 1979).

En yderligere begrundelse for kontraktforhold skal påpeges. Gennem større

kendskab til produktionsforhold, input-markeder etc. har sælgeren bedre mulighed for at vurdere en fremtidig prisudvikling, subsidiært en fremtidig forsynings-situation. Herved kan der gennem kontrakter sikres en optimal fordeling af informationsomkostninger i økonomien, idet købere - i tillid til sælgers garanti, hvis ikke-overholdelse kan indebære legale sanktioner, f.eks. erstatningsansvar - ikke foranlediges til selv at indsamle information.

5. Kontraktteoriene beskrevet ovenfor er i flere fremstillinger - således f.eks. Gordon (1977), Calvo (1979) og Grosman (1979) - blevet nævnt som begrundelse for ufleksibel nominal løn. Der kan imidlertid sættes spørgsmålstegn ved, om dette er korrekt. Der synes ikke i teoriene at være nogen begrundelse for, at kontrakter aftales i nominelle beløb og ikke i reale størrelser, således udledte f.eks. både Baily (1974) og Azariadis (1975) deres konklusioner på grundlag af realløn (sidstnævnte ved at antage stabilt prisniveau). Teoriene synes derfor kun anvendelige til forklaring af produktionstilpasning, hvis det yderligere antages, at indeksering hindres f.eks. af lovgivning eller af praktiske vanskeligheder ved at finde et egnet reguleringspristal. I øvrigt kan der for en generel kritik af kontraktteoriene henvises til f.eks. Gordon (1977).

Argumentet fremført hos Alchian (1969) om køberes modvilje mod prisforhøjelser er formentlig af mindre vægt i en situation med betydelig inflation. Hvis prisstigningen kan henføres til alment kendte omkostningsstigninger, vil den antagelig kunne accepteres af køberne (jfr. Okun 1975).

Begrundelser for pristilpasning

6. Uelastisk korttids-udbud og mere elastisk udbud på langt sigt forklares hos Marshall ved, at det tager tid at producere og installere kapital. Der peges således på betydningen af transaktionsomkostninger i forbindelse med produktionsændringer. Hos udbudsøkonomer ses denne argumentation yderligere udbygget. Produktionsudvidelse hindres af mangel på en række produktionsfaktorer, således initiativ hos virksomhedsledere, kvalificeret arbejdskraft samt først og fremmest kapital. Årsager til sådanne flaskehalse på udbudssiden kan findes i høj skattebelastning, et finansielt system, der begunstiger bolig- og forbrugslån, offentlig regulering, »crowding-out«, høj inflationstakt m.v. (jfr. f.eks. Feldstein 1981; 1982).

7. Der skal peges på en yderligere begrundelse for pristilpasning. Hvis der er usikkerhed omkring det »permanente« niveau for afsætningen, vil virksomheden

længst muligt - ud fra ønsket om ikke at omgøre en beslutning - gennem lagerændringer m.v. søge at udskyde beslutninger, der indebærer transaktionsomkostninger, samt derefter - ved valget mellem ændring i produktions- eller prisniveau - foretrække den løsning, for hvilken transaktionsomkostningerne er mindst. En umiddelbar betragtning synes at give til resultat, at transaktionsomkostningerne ved produktionsændringer er langt større end ved prisændringer.

Ved prisændringer kan der være administrative omkostninger samt også - som omtalt i afsnit 4 - omkostninger i form af tabt prispålidelighed. Imidlertid er det muligt - som påpeget af Phelps og Winter (1970) - at virksomheden gennem forøgelse af relativ pris i en overgangsperiode på grund af forsinket reaktion i afsætningen kan øge indtjeningen og således - forudsat positiv tidspræference-rente - endda opnå en engangsgevinst ved prisforhøjelser.

Heroverfor står omkostningerne ved produktionsændringer. I det omfang større kapitalapparat er en betingelse for øget produktion, kan der være investeringsudgifter. Der kan være omkostninger i forbindelse med ansættelse og uddannelse af arbejdskraft. Ved indskrænkninger i arbejdsstyrken kan der opstå utilfredshed med heraf følgende produktivitetstab, ligesom afskedigelser antagelig gør det vanskeligt for virksomheden at tiltrække ny arbejdskraft.⁴ Endelig findes der i flere lande lovgivning, som direkte indskrænker adgangen til afskedigelser.

8. På længere sigt trækker omkostninger ved produktionsændringer som argumenteret ovenfor i retning af pris- fremfor produktionstilpasning. Et andet spørgsmål er, om sådanne transaktionsomkostninger på kortere sigt leder frem til øget prisstabilitet, idet tendensen til at reagere med lagerændringer, ikke-pris-rationering etc. forstærkes.

Flere forhold kan anføres til støtte for dette. Carlton (1978; 1979) påpeger, at kontraktforhold til bestemte kunder hjælper sælgeren til at forudsige afsættningens størrelse, også selv om kontrakten (jfr. afsnit 4) tilsigter prisstabilitet og ikke specificerer mængder. Herved bliver det muligt for sælgeren gennem bedre planlægning at stabilisere produktionen og undgå transaktionsomkostninger. Det kunne yderligere nævnes, at stadige prisændringer kan udløse destabiliserende spekulation, der vanskeliggør produktionsstabilisering, samt at hyppige prisændringer undergraver effektiviteten af prisparameteren som signal til køberne om at ændre efterspørgslen og derved mindsker virksomhedens mulighed for gennem

4. Dette kunne begrundes med, at arbejdstagere ved ansættelse - eksplicit eller implicit - har fået garanti for en vis sikkerhed i ansættelsen, hvilket kunne understøttes af afskedigelse efter anciennitetsprincip etc. Synspunktet står i modsætning til kontraktteoriene hos Baily (1974) og Azariadis (1975), hvor der gives garanti for lønudvikling.

prisændringer at styre afsætningen (et alternativ kunne være ikke-pris-rationering, men dette kan gå mod købernes præferencer).

Opsummering. Økonomisk-politiske konsekvenser

9. Det er blevet argumenteret, at det teoretiske grundlag for prisstabilitet synes ufuldkomment, samt at transaktionsomkostninger ved produktionsændringer yderligere leder frem til, at virksomheden – efter overgangsperiode karakteriseret ved lagerændringer etc. – reagerer på efterspørgselsændringer med pristilpasning snarere end med produktionstilpasning. Nogle økonomisk-politiske konsekvenser skal kort omtales.

For det første bør der i den økonomiske politik tilstræbes stabilitet med hensyn til efterspørgselsudviklingen. Herved får virksomhederne tillid til, at det kan betale sig at afholde omkostninger i forbindelse med produktionsudvidelse, ligesom virksomhederne bedre får mulighed for at tilrettelægge produktionen og undgå transaktionsomkostninger. Dette står i modsætning til, hvad der følger f.eks. af teorierne om naturlig ledighed, hvor kun *uventede* ændringer i efterspørgslen antages at påvirke produktionen. Hensynet til en stabil efterspørgselsudvikling kunne tale til fordel for en ekspansiv politik, idet denne formentlig politisk er lettere gennemførlig og derved omgivet af mindre usikkerhed.

For det andet forekommer særlig ekspansiv pengepolitik hensigtsmæssig. Lavt renteniveau tilskynder til investeringer med heraf følgende mulighed for produktionsudvidelse. Endvidere gør lavere rente det mere rentabelt at holde lagre, hvilket mindsker behovet for prisforhøjelser. Herudover bidrager gode finansieringsmuligheder til større sikkerhed for virksomhederne, hvorved de formentlig vil være mere villige til at tage risici på andre områder, f.eks. ved at udvide produktionen.

Litteratur

Alchian, A. A. 1969. Information Costs, Pricing and Resource Unemployment. I <i>Microeconomic Foundations of Employment and Inflation Theory</i>, red. E. S. Phelps, pp. 27-52. New York 1970. Azariadis, C. 1975. Implicit Contracts and Underemployment Equilibria. <i>Journal of Political Economy</i> 1975: 1183-1202.	Baily, M. N. 1974. Wages and Employment under Uncertain Demand. <i>Review of Economic Studies</i> 1974: 37-50. Barro, R. J. 1972. A Theory of Monopolistic Price Adjustment. <i>Review of Economic Studies</i> 1972: 17-26. Calvo, G. 1979. Quasi-Walrasian Theories of Unemployment. <i>American Economic Review</i> 1979: 102-107.

prisændringer at styre afsætningen (et alternativ kunne være ikke-pris-rationering, men dette kan gå mod købernes præferencer).

Opsummering. Økonomisk-politiske konsekvenser

9. Det er blevet argumenteret, at det teoretiske grundlag for prisstabilitet synes ufuldkomment, samt at transaktionsomkostninger ved produktionsændringer yderligere leder frem til, at virksomheden – efter overgangsperiode karakteriseret ved lagerændringer etc. – reagerer på efterspørgselsændringer med pristilpasning snarere end med produktionstilpasning. Nogle økonomisk-politiske konsekvenser skal kort omtales.

For det første bør der i den økonomiske politik tilstræbes stabilitet med hensyn til efterspørgselsudviklingen. Herved får virksomhederne tillid til, at det kan betale sig at afholde omkostninger i forbindelse med produktionsudvidelse, ligesom virksomhederne bedre får mulighed for at tilrettelægge produktionen og undgå transaktionsomkostninger. Dette står i modsætning til, hvad der følger f.eks. af teorierne om naturlig ledighed, hvor kun *uventede* ændringer i efterspørgslen antages at påvirke produktionen. Hensynet til en stabil efterspørgselsudvikling kunne tale til fordel for en ekspansiv politik, idet denne formentlig politisk er lettere gennemførlig og derved omgivet af mindre usikkerhed.

For det andet forekommer særlig ekspansiv pengepolitik hensigtsmæssig. Lavt renteniveau tilskynder til investeringer med heraf følgende mulighed for produktionsudvidelse. Endvidere gør lavere rente det mere rentabelt at holde lagre, hvilket mindsker behovet for prisforhøjelser. Herudover bidrager gode finansieringsmuligheder til større sikkerhed for virksomhederne, hvorved de formentlig vil være mere villige til at tage risici på andre områder, f.eks. ved at udvide produktionen.

Litteratur

Alchian, A. A. 1969. Information Costs, Pricing and Resource Unemployment. I <i>Microeconomic Foundations of Employment and Inflation Theory</i>, red. E. S. Phelps, pp. 27-52. New York 1970. Azariadis, C. 1975. Implicit Contracts and Underemployment Equilibria. <i>Journal of Political Economy</i> 1975: 1183-1202.	Baily, M. N. 1974. Wages and Employment under Uncertain Demand. <i>Review of Economic Studies</i> 1974: 37-50. Barro, R. J. 1972. A Theory of Monopolistic Price Adjustment. <i>Review of Economic Studies</i> 1972: 17-26. Calvo, G. 1979. Quasi-Walrasian Theories of Unemployment. <i>American Economic Review</i> 1979: 102-107.

- Carlton, D. W. 1978. Market Behavior with Demand Uncertainty and Price Inflexibility. *American Economic Review* 1978: 571-587.
- Carlton, D. W. 1979. Contracts, Price Rigidity and Market Equilibrium. *Journal of Political Economy* 1979: 1034-1062.
- Drazen, A. 1980. Recent Developments in Macroeconomic Disequilibrium Theory. *Econometrica* 1980: 283-306.
- Feldstein, M., red. 1981. *The American Economy in Transition*. Chicago.
- Feldstein, M. 1982. The Retreat from Keynesian Economics. *Economic Impact* 1982: 54-59.
- Gordon, D. F. og Hynes, A. 1970. On the Theory of Price Dynamics. I *Microeconomic Foundations of Employment and Inflation*, red. E. S. Phelps, pp. 369-393. New York 1970.
- Gordon, R. J. 1977. The Theory of Domestic Inflation. *American Economic Review* 1977: 128-134.
- Gordon, R. J. 1981. Output Fluctuations and Price Adjustment. *Journal of Economic Literature* 1981: 494-530.
- Grosman, H. I. 1979. Why does aggregate Employment fluctuate? *American Economic Review* 1979: 64-69.
- Grosman, H. I. 1981. Incomplete Information, Risk Shifting and Employment Fluctuations. *Review of Economic Studies* 1981: 189-197.
- Iwai, K. 1974. The Firm in Uncertain Markets and its Price, Wage and Employment Adjustments. *Review of Economic Studies* 1974: 257-276.
- Leijonhufvud, A. 1968. *On Keynesian Economics and the Economics of Keynes*. Oxford.
- Okun, A. 1975. Inflation: Its Mechanics and Welfare Costs. *Brookings Papers on Economic Activity* 1975: 351-401.
- Phelps, E. S. og Winter, S. G. 1970. Optimal Price Policy under Atomistic Competition. I *Microeconomic Foundations of Employment and Inflation*, red. E. S. Phelps, pp. 309-337. New York 1970.
- Santomero, A. og Seater, J. 1978. The Inflation-Unemployment Trade-off: A Critique of the Literature. *Journal of Economic Literature* 1978: 499-555.